

КУЗЬМА ЧОРНЫ І МАЛАДЫЯ БЕЛАРУСКІЯ ПІСЬМЕННІКІ

Кузьма Чорны належыць да ліку тых пісьменнікаў, якія лічаць сваім прамым абавязкам не толькі ствараць літаратуру, але адначасова і выхоўваць маладое пакаленне пісьменнікаў. У гэтых адносінах у К. Чорнага ёсць шмат агульнага з Максімам Горкім, які нястомна сачыў за развіццём маладых талентаў, дапамагаў ім то добрай парадай, то строгай, але справядлівай крытыкай.

Добрую памяць аб «пісьменніку вялікай душы», як назваў К. Чорнага Кандрат Крапіва, назаўсёды захаваюць у сваім сэрцы многія цяпер ужо вядомыя беларускія пісьменнікі, якім ён у пару іх літаратурнай маладосці працягнуў сяброўскую руку дапамогі.

«У тую пару, — успамінае Іван Грамовіч, — не адзін я звяртаўся за кансультацыяй да Кузьмы Чорнага. Многія пачынаючыя аўтары так, як і я, прыходзілі да яго... Ён лічыў гэту працу як абавязковую і пачэсную. Да пачынаючых аўтараў адносіўся ўважліва, кланатліва, як бацька».

Да вайны ў Мінску на рагу Савецкай і Камсамольскай вуліц знаходзіўся Дом пісьменніка, у адным з пакояў якога размяшчаўся кабінет маладога аўтара. Сюды часта прыходзілі пачынаючыя паэты, пісьменнікі і драматургі. Яны прыносілі свае рукапісы і з хваляваннем чакалі, што ім адкажа загадчык гэтага кабінета Кузьма Чорны, кнігі якога яны паспелі гораца палюбіць і высока ацаніць.

«За сталом у цёмным кутку сядзеў поўны, невысокага росту мужчына, вельмі сур'ёзны з выгляду», — успамінае пісьменнік

Рыгор Няхай, які восенню 1933 г. разам з Алесем Бачылам з хваляваннем пераступіў парог кабінета маладога аўтара і сустрэўся з Кузьмой Чорным. «Ён падрабязна распытаўся, хто мы такія, адкуль, як жывём, якія кніжкі чыталі. Рукапіс ён толькі пагартаў і папрасіў зайсці заўтра». На наступны дзень дакладна ў прызначаны час Мікалай Карлавіч ужо чакаў маладога пісьменніка, а у руках у яго быў рукапіс, спярэпчаны шматлікімі заўвагамі.

Нават у суровыя гады Айчынай вайны Кузьма Чорны не перываў сваіх сувязей з маладымі беларускімі пісьменнікамі. Аб гэтым з вялікай цеплынёй успамінае Іван Мележ, які сустрэўся з пісьменнікам у Маскве, у гасцініцы «Якар», дзе ў той час жыў Мікалай Карлавіч. Іван Мележ, тады студэнт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, які размяшчаўся на Сходні, пад Масквой, перадаў праз дацэнта ўніверсітэта М. Р. Ларчанку спытак са сваімі апавяданнямі К. Чорнаму. Кузьма Чорны быў тады цяжка хворы. І тым не менш ён прачытаў апавяданні пачынаючага пісьменніка і адказаў яму падрабязным пісьмом, у якім зрабіў шэраг каштоўных заўваг аб прысланых апавяданнях.

Пра чулыя адносіны Кузьмы Чорнага да маладых літаратараў, пра клопаты аб іх лёсе, пра страснутую любоў яго да роднай літаратуры расказваюць у сваіх успамінах Усевалад Краўчанка, Антон Бялевіч, Іван Грамовіч і многія іншыя пісьменнікі.

К. Чорны не абмяжоўваўся

толькі кансультацыйнай пачынаючых пісьменнікаў. У сваіх выступленнях на канферэнцыях і злётах маладых паэтаў і празаікаў, у артыкулах ён падымаў важнейшыя праблемы літаратурнай вучобы.

У сакавіку 1932 года ў газете «Літаратура і мастацтва» (№ 2, ад 6.ІІ) былі апублікаваны вельмі цікавыя нататкі К. Чорнага пад назвай «Рэальная шматграннасць і філасофскае адзінства». Праз год К. Чорны публікуе на старонках гэтай жа газеты тры праблемныя артыкулы: «Заўвагі пра драматургію», «Сіла нашай культуры — у інтэрнацыяналізме», «Працу з кадрамі — у творчы план». З наступных выступленняў К. Чорнага ў друку можна адзначыць яго артыкулы: «Пра вучобу і творчасць пачынаючых», «Некалькі заўваг да вучобы пачынаючых пісьменнікаў», «На новыя вышыні», а таксама даклад на ўсебеларускім злёце літаратуразнаўцаў у 1934 годзе на тэму «Вучоба і творчасць пачынаючых літаратараў», выступленне на Першым з'ездзе савецкіх пісьменнікаў у Маскве ў 1934 г. і іншыя.

Ва ўсіх сваіх артыкулах і выступленнях, прысвечаных пытанням літаратурнай вучобы і выхаванню маладых пісьменнікаў, К. Чорны падкрэслівае думку, што літаратар павінен быць цесна звязаны з жыццём, добра яго павінен ведаць і па-мастацку адлюстроўваць у сваіх творах.

«Мы павінны дамагацца, — пісаў К. Чорны, — каб кожная новая кніга, што выходзіць у свет, ішла ў арсенал большавіцкае зброі. Літаратура накіроўвае, паказвае, вучыць. А няма лепшага настаўніка, як сама рэальнасць. І от кожны літаратурны твор павінен быць гэтанім шматгранным, як сама рэальнасць. Сіла літаратуры ў яе вялікай ідэянасці, у зямной яе рэальнасці, у яе агні і напорнасці».

У трыццатыя гады ў нашу літаратуру ўваходзіць многа маладых пісьменнікаў, якія ўжо мелі за плячыма пэўны жыццёвы вопыт. «Маладыя аўтары ідуць у нашу літаратуру найбольш з заводаў і калгасаў, — пісаў К. Чорны ў артыкуле «Працу з кадрамі — у

творчы план». — Гэта асноўнае і пераважнае ядро ў прыліве маладых сіл на літаратурны фронт. Гэтыя людзі самі ўдзельнікі сацыялістычнага будаўніцтва, ім дасканала знаёмы працэс сацыялістычнай вытворчасці, яны маюць багаты вопыт у гэтай вытворчасці... Іначай кажучы, яны маюць вялікі матэрыял для свае літаратурнае работы, здабыты імi сваёю ўласною практыкаю. А гэта самае важнае ў работніка літаратуры».

Перад маладымі літаратарамі, што прыйшлі з гушчы жыцця, паўстала складаная задача — авалодаць майстэрствам пісьменніка. Гэтану вучыў іх К. Чорны. Трэба вучыцца, сцвярджаў ён, канцэнтраванаць падзеі з шырокага круга ў адзін пункт, якім з'яўляецца літаратурны твор. Усе факты, узятыя непасрэдна з жыцця, павінны атрымаць філасофскае асэнсаванне. «...Мы павінны нашу работу з маладымі аўтарамі праводзіць «у філасофскім плане» — гэта значыць, у плане станаўлення марксісцкага светапогляду маладога пісьменніка. Без гэтага наш аўтар не навучыцца майстэрству», — пісаў К. Чорны.

Асаблівую ўвагу ён аддаваў мове. «Мова, — пісаў ён, — жывая істота. Яна жыве, а не існуе». Без работы над словам немагчыма ніякая літаратурная вучоба. «Выразнасць, точнасць, меткасць слова і фразы, — от над чым трэба заўсёды працаваць літаратару». К. Чорны раіў слухаць і прыкмячаць, як гаворыць народ.

«Сачыце за чыстай свае мовы, — пісаў К. Чорны Івану Мележу. — Напр. замест пакой Вы пішаце комната і г. д. Займайцеся заўсёды сваёй беларускай мовай. Ведайце, што мова — гэта аснова літаратуры». Цікавы прыклад таго, як уважліва адносіўся Чорны да слова, прыводзіць у сваіх успамінах В. Вітка. К. Чорны крытыкаваў адну п'есу за тое, што ў ёй была такая сцэна: «Бяжыць сялянка і крычыць: «У чым справа, у чым справа?» Няўжо гэта крычыць сялянка? Не, гэта крычыць сам аўтар п'есы. Ён думаў: «в чем дело» і пісаў «у чым справа».

Сам К. Чорны ўважліва прыслухоўваўся да таго, як гаворыць народ. «Бывала, нечакана сустрэнеш яго на вакзале, або на рынку, — успамінае Рыгор Няхай. — Стаіць і слухае, як гавораць дзядзькі. Аказваецца, вось у каго ён вучыўся каларытнасці, выразнасці і дакладнасці мовы».

Адным з важных элементаў літаратурнай вучобы, на думку К. Чорнага, з'яўляецца творчае асваенне шматвяковага вопыту класічнай літаратуры. К. Чорны цудоўна ведаў рускую класічную літаратуру і раіў маладым аўтарам вучыцца ў класікаў рускай літаратуры, у прыватнасці ў М. Горкага, Глеба Успенскага і многіх іншых пісьменнікаў.

Неаднаразова спасылаўся К. Чорны і на творчую практыку класікаў замежнай літаратуры — В. Гюго, Бальзака і Мэрыме. «Агнём і полымем заміланання і нянавісці дыхаюць творы Віктара Гюго, на мякы з навукай стаіць аналіз у творах Бальзака».

Аднак пісьменнік папярэджаў маладых літаратараў ад механічнага капіравання і пераймання класічных узораў. Неабходна творчае і крытычнае асваенне спадчыны мінулага.

К. Чорны нястомна змагаўся са спрошчанасцю ў літаратуры. «Ганебныя рэшткі спрошчанасці — вось вораг літаратурнай культуры». З'едліва высмейваў ён тых крытыкаў, якія выказвалі такія думкі: «Ідэйнае афармленне апошці вельмі добрае, але мастацкае афармленне слабейшае». Гэта значыць, іранізаваў К. Чорны, што ў мастацкім творы ідэя можа існаваць асобна ад формы, а форма асобна ад ідэі.

К. Чорны засцерагаў маладых пісьменнікаў ад літаратурных штампаў, ад сляпога следавання літаратурным канонам. «Часам бывае, — пісаў ён, — малады аўтар прыносіць свае першыя літаратурныя спробы. Здаровы малады чалавек цэлы дзень працаваў на заводзе пры машыне, чалавек з нашым здаровым светапоглядом, жыццерадасны. А ў творы яго — пейзажы «з баваўнянымі воблачкамі», з «пахучымі ветрыкамі» і г. д. Гэта простае перай-

манне з літаратуры дрэннага гатунку. Самая пабудова фраз, самая мова, ідучы ад гэтага стылю, набывае нездаровы характар».

Практыка работы з пачынаючымі аўтарамі паказала, — адзначаў К. Чорны на аснове свайго вялікага вопыту ў галіне літаратурнай кансультацыі, — што кожнага таленавітага аўтара трэба выводзіць са сферы прывітых яму вельмі вузкіх, а часам і косных поглядаў на літаратуру. Часам даводзіцца яшчэ, з іроніяй пісаў К. Чорны, даказваць маладому аўтару, што лаяць капіталіста — гэта яшчэ не значыць стварыць вобраз або тып паразіта на цэле чалавечага грамадства.

Некаторыя нашы літаратары, працігваў сваю думку К. Чорны, любяць гаварыць аб велічнасці нашай эпохі. «Але яны не задумваюцца над тым, што веліч нашай эпохі відаць з самой эпохі, і літаратарам трэба працаваць так, каб веліч нашай эпохі была відаць і з мастацкіх твораў».

Вопытныя пісьменнікі, дапамагаючы маладым, самі ўдасканальваюць сваё майстэрства. Гэтую думку К. Чорны выказаў у сваім дакладзе на ўсебеларускім злёце літгурткоўцаў. «Калі правільна паставіць гэту справу для пісьменнікаў, — сказаў К. Чорны, — то яе вельмі цяжка аддзяліць ад самой літаратурнай работы. Работа з маладымі аўтарамі ўжо сама па сабе ўздымае пытанне стылю. Я лічу, што на нашай цяперашняй нарадзе мы павінны завастрыць увагу на тым, каб у работу з маладымі аўтарамі былі ўцягнуты ўсе нашы лепшыя пісьменнікі».

Гэтыя словы, сказаныя больш чвэрці стагоддзя таму назад, не страцілі свайго значэння і ў нашы дні.

Шматлікія выказванні К. Чорнага па пытаннях літаратурнай вучобы, мастацкія творы самога пісьменніка — гэта тая крыніца, з якой нашы маладыя аўтары змогуць пачэрпнуць многа карыснага для павышэння свайго пісьменніцкага майстэрства.

Н. ВАТАЦЫ,
Н. ЛАПДУС.